

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4

ACADEMIC ADMINISTRATION TOWARDS EXCELLENCE BASED ON THE PRINCIPLES
OF THE FOUR BASES OF IDDHIPADA

แววววิมล ชาวลิต

Weawwimol Chaowalit

สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์ดุสิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buddhist Educational Administration Program, Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author e-mail: Wawwimol8@gmail.com

วันที่รับบทความ 18 เมษายน 2568; วันที่แก้ไข 22 พฤษภาคม 2568; วันที่ตอบรับ 25 พฤษภาคม 2568

บทคัดย่อ

การบริหารงานวิชาการถือเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา และขับเคลื่อนสถานศึกษาไปสู่ความเป็นเลิศอย่างมีประสิทธิภาพ บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศโดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ ส่งเสริมความรักในวิชาชีพของครูและผู้บริหาร, วิริยะ กระตุ้นการพัฒนาตนเองและความมุ่งมั่นต่อเป้าหมาย, จิตตะ ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบร่วมกัน และ วิมังสา ทำให้เกิดกระบวนการประเมินผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เข้ากับหลักการและทฤษฎีการบริหารทางการศึกษา อาทิ ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง และการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์

ผลการวิเคราะห์พบว่าหลักอิทธิบาท 4 สามารถประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการบริหารงานวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้เข้ากับการบริหารงานวิชาการจะส่งผลให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการจัดการศึกษา นำไปสู่ความเป็นเลิศทั้งด้านผู้เรียน บุคลากร และองค์กรโดยรวม

คำสำคัญ: การบริหารงานวิชาการ, ความเป็นเลิศทางวิชาการ, อิทธิบาท 4, การบริหารเชิงกลยุทธ์, ภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง

Abstract

Academic administration serves as a crucial mechanism for enhancing educational quality and effectively driving educational institutions toward excellence. This academic article aims to analyze and propose approaches for academic administration toward excellence through the integration of Buddhist principles, specifically the Four Bases of Psychic Power (Iddhipāda), which include chanda (desire/aspiration) for promoting love for the teaching profession among teachers and administrators, viriya (effort/energy) for stimulating self-

development and commitment to goals, citta (mind/consciousness) for fostering participation and shared responsibility, and vimamsa (investigation/wisdom) for creating processes for continuous evaluation and development. These principles are integrated with educational administration theories and concepts such as Systems Theory, Transformational Leadership Theory, and Strategic Management.

The analysis reveals that the Four Bases of Psychic Power can be effectively applied as a conceptual framework for quality academic administration. The integration of these Buddhist principles with academic administration results in enhanced efficiency and effectiveness in educational management, leading to excellence in students, personnel, and the organization as a whole.

Keywords: Academic administration; Academic excellence; Ittibat 4; Strategic management; Transformational leadership

บทนำ

ในการปฏิรูปการศึกษาไทยตลอดหลายทศวรรษที่ผ่านมา “การบริหารงานวิชาการ” ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนและยกระดับสถานศึกษาไปสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ โดยบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ (ความพึงพอใจ), วิริยะ (ความเพียร), จิตตะ (ความใส่ใจ), และ วิมังสา (การพิจารณาไตร่ตรอง) (พระพรหมคุณาภรณ์, 2560) เข้ากับแนวคิดและทฤษฎีทางการบริหาร เช่น ทฤษฎีระบบ (Systems Theory), ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และการบริหารเชิงกลยุทธ์ (Bush, 2011) การบูรณาการแนวคิดดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างกรอบการบริหารงานวิชาการที่ไม่เพียงมีประสิทธิภาพเชิงระบบแต่ยังยึดหลักคุณธรรม นำไปสู่การพัฒนาสถานศึกษาอย่างยั่งยืนในทุกมิติ ทั้งในด้านผู้เรียน บุคลากร และองค์กรโดยรวม

กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศไม่อาจดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพได้ หากปราศจากรากฐานของ “แรงขับภายใน” และ “แนวทางจริยธรรม” ที่ชัดเจน ดังนั้นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะหลัก อิทธิบาท 4 เข้ากับแนวคิดและทฤษฎีการบริหารทางการศึกษา จึงสามารถส่งเสริมให้การดำเนินงานวิชาการมีคุณภาพทั้งในเชิงผลลัพธ์และกระบวนการฉันทะ (Chanda) ส่งเสริมแรงจูงใจในการทำงาน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2560) วิริยะ (Viriya) พัฒนาแนวคิดเรื่องความเพียรในการขับเคลื่อนแผนงาน จิตตะ (Citta) เป็นฐานของการมีส่วนร่วมและความเอาใจใส่ต่อผู้เรียน วิมังสา (Vimamsa) เชื่อมโยงกับกระบวนการประเมินและพัฒนาคุณภาพ (Bush, 2003) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Burns, 1978; Bass, 1990) ซึ่งชี้ว่าผู้นำต้องสร้างแรงบันดาลใจและพัฒนา

ศักยภาพของผู้ตาม รวมถึง ทฤษฎีระบบ (Katz & Kahn, 1978) ที่เสนอให้มองการบริหารแบบองค์รวม และ การบริหารเชิงกลยุทธ์ (Mintzberg, 1994) ที่เน้นการวางแผนตามสภาพแวดล้อมอย่างรอบด้าน

การพัฒน่องค์ความรู้จากการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 การบริหารงานวิชาการถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งเกี่ยวข้องกับการออกแบบ การดำเนินงาน และการประเมินผลในกระบวนการจัดการเรียนรู้ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ฉันทะ (ความพึงพอใจในเป้าหมาย), วิริยะ (ความเพียรในการปฏิบัติ), จิตตะ (ความใส่ใจในการกิจ) และ วิมังสา (การไตร่ตรองประเมินผล) ในบริบทของการบริหารงานวิชาการ ได้ส่งผลต่อการพัฒน่องค์ความรู้ในหลายมิติ ดังนี้

1. องค์ความรู้ด้านภาวะผู้นำทางวิชาการ (Academic Leadership)

การบริหารโดยมีฉันทะเป็นแรงผลักดัน ส่งเสริมให้ผู้บริหารและครูมีความรักในวิชาชีพ เกิดจิตสำนึกในบทบาทหน้าที่ และแสวงหาความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง นำไปสู่ภาวะผู้นำที่ขับเคลื่อนด้วยคุณธรรมและเป้าหมายทางวิชาการที่ชัดเจน

2. องค์ความรู้ด้านการบริหารเชิงระบบและกลยุทธ์

หลักวิริยะและวิมังสา สนับสนุนการบริหารเชิงกลยุทธ์ที่เน้นการวางแผน การติดตามประเมินผล และการปรับปรุงอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารสามารถวิเคราะห์ปัญหาและดำเนินการแก้ไขอย่างรอบคอบ อันเป็นการยกระดับความสามารถในการบริหารจัดการ

3. องค์ความรู้ด้านการจัดการเรียนรู้เชิงคุณภาพ

จิตตะในบริบทของการบริหารการเรียนรู้ นำไปสู่การออกแบบกิจกรรมที่ผู้เรียนมีส่วนร่วม สร้างแรงจูงใจภายใน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง มีความหมาย และพัฒนาอย่างยั่งยืน

4. องค์ความรู้ด้านการประเมินและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

หลักวิมังสา ส่งเสริมการใช้ข้อมูลสารสนเทศในการประเมินและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ ส่งผลให้เกิดวงจรการพัฒนา (PDCA) ที่มีประสิทธิภาพ สามารถต่อยอดองค์ความรู้จากการปฏิบัติงานจริงสู่การปรับใช้ในระดับนโยบาย

จากการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เข้ากับบริบทของการบริหารงานวิชาการ ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีลักษณะเฉพาะในระดับปฏิบัติการ องค์กร และเชิงปรัชญา ซึ่งสามารถพัฒนาเป็นแนวทางหรือโมเดลทางวิชาการที่นำไปใช้ได้จริงในระดับสถานศึกษา ถือเป็นการต่อยอดทั้งองค์ความรู้และจริยธรรมในการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน

บทวิเคราะห์จากการทบทวนวรรณกรรมและการศึกษาเชิงเอกสาร พบว่าแนวทางการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาหลายแห่งยังขาดความเชื่อมโยงกับรากฐานด้านคุณธรรม โดยเฉพาะในบริบทไทยที่การศึกษาไม่ควรมุ่งผลสัมฤทธิ์เชิงวิชาการเพียงอย่างเดียว การนำอิทธิบาท 4 เข้ามาบูรณาการกับทฤษฎีการบริหารจะช่วยให้การบริหารงานวิชาการมีลักษณะ “ยึดคนเป็นศูนย์กลาง” (Human-Centered Administration) โดยเน้นแรงจูงใจภายใน (ฉันทะ), ความมุ่งมั่นต่อเป้าหมาย (วิริยะ), ความรับผิดชอบต่อ

ภารกิจ (จิตตะ), และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (วิมังสา) ซึ่งจะส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียนและประสิทธิภาพขององค์กร (พระพรหมคุณาภรณ์, 2560)

เนื้อหา

การบริหารงานวิชาการเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนให้มีความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน ปัจจุบัน, สถานศึกษาต่างๆ ต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งในด้านผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน, การพัฒนาความสามารถของครู, การจัดการทรัพยากร, และการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้นการบริหารงานวิชาการจึงต้องมีการพัฒนากลยุทธ์และวิธีการที่ทันสมัยเพื่อนำพาโรงเรียนไปสู่ความเป็นเลิศ บทความนี้จะศึกษาและนำเสนอ หลักการ, แนวคิด, และ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการ โดยมุ่งเน้นการประยุกต์ใช้ในโรงเรียน เพื่อให้การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษามีความเป็นระบบ, มีประสิทธิภาพ และสามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียนได้อย่างยั่งยืน

1. หลักการของการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนเป็นกระบวนการที่ครอบคลุมหลายด้าน เช่น การพัฒนาแผนการเรียนการสอน การประเมินผลการเรียนรู้ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้บริหารและครูในกระบวนการพัฒนางานวิชาการ หลักการสำคัญที่ควรพิจารณามี ดังนี้

1.1 การมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน (Clear Vision) ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา วิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเป็นปัจจัยสำคัญในการบริหารงานวิชาการ เนื่องจากเป็นเข็มทิศที่กำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (Fullan, 2001) ผู้นำทางการศึกษาที่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนสามารถถ่ายทอดแนวคิดแรงบันดาลใจ และจูงใจให้ครูและบุคลากรในโรงเรียนมีความเข้าใจตรงกัน และทำงานไปในทิศทางเดียวกันเพื่อบรรลุเป้าหมายทางวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ วิสัยทัศน์ที่ดีควรมีลักษณะดังนี้ ชัดเจน (Clarity) คือ เข้าใจง่าย และสื่อสารได้อย่างมีพลัง มีเป้าหมาย (Goal-oriented) คือ มุ่งเน้นไปยังผลลัพธ์ที่สามารถวัดได้ เช่น การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน สอดคล้องกับบริบท (Contextual Fit) คือ เหมาะสมกับสภาพจริงของโรงเรียนและชุมชน สร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational) คือ สามารถกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก ผู้นำทางการศึกษาที่มีวิสัยทัศน์เชิงกลยุทธ์สามารถนำพาโรงเรียนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อสามารถเชื่อมโยงวิสัยทัศน์นั้นกับการปฏิบัติงานจริง เช่น การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาครู และการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชน

1.2 การบริหารตามหลักความโปร่งใสและการมีส่วนร่วม (Transparency and Participation)

ความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมเป็นหลักการที่ช่วยเสริมสร้างธรรมาภิบาลในสถานศึกษา และทำให้การตัดสินใจมีความถูกต้อง เป็นธรรม และได้รับการยอมรับจากทุกฝ่าย (UNESCO, 2017) การบริหารที่โปร่งใสหมายถึงการเปิดเผยข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา การใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และการมีระบบตรวจสอบที่ชัดเจน ส่วนการมีส่วนร่วมคือการเปิดโอกาสให้ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชนเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมดำเนินการในกิจกรรมทางวิชาการ เช่น การวางแผนหลักสูตร การพัฒนาแผนการ

เรียนรู้ หรือการประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา แนวทางนี้ช่วยให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย ครอบคลุมความต้องการของทุกฝ่าย และส่งเสริมให้ทุกคนรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของระบบการศึกษา ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีคุณภาพและยั่งยืน

1.3 การเน้นการประเมินผลและการปรับปรุงต่อเนื่อง (Evaluation and Continuous Improvement) การประเมินผลถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารงานวิชาการ เนื่องจากไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน แต่ยังเป็นกระบวนการที่ช่วยสะท้อนคุณภาพการจัดการเรียนการสอน การดำเนินงานของครู และความเหมาะสมของหลักสูตร ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนางานวิชาการให้มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน (Stufflebeam & Shinkfield, 2007) แนวทางการประเมินที่มีประสิทธิภาพควรเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องและเป็นระบบ โดยอาศัยการเก็บข้อมูลที่หลากหลาย เช่น คะแนนผลสัมฤทธิ์ แบบประเมินความคิดเห็นของครูและนักเรียน รวมถึงข้อเสนอแนะจากผู้ปกครองและชุมชน เมื่อได้ข้อมูลการประเมินแล้ว ควรมีการนำผลไปใช้ในการปรับปรุงอย่างจริงจัง เช่น การปรับแผนการสอน การจัดอบรมครู หรือการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ใหม่ ๆ

Stufflebeam และ Shinkfield (2007) ได้เสนอรูปแบบการประเมิน CIPP (Context, Input, Process, Product) ซึ่งช่วยให้ผู้บริหารสามารถวิเคราะห์และพัฒนางานประกอบต่าง ๆ ในระบบการศึกษาได้อย่างรอบด้าน โดยเน้นการใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนาและสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกอย่างต่อเนื่อง

2. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศนั้นต้องใช้แนวคิดและทฤษฎีที่ทันสมัยในการนำมาประยุกต์ใช้ในโรงเรียน ซึ่งบางทฤษฎีที่สำคัญมีดังนี้

2.1 ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบ (Systems Theory)

ทฤษฎีการบริหารเชิงระบบมองโรงเรียนเป็นระบบที่ประกอบด้วยหลายองค์ประกอบที่เชื่อมโยงและมีปฏิสัมพันธ์กัน เช่น ผู้บริหาร ครู นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน ซึ่งแต่ละส่วนมีบทบาทในการส่งผลและรับผลกระทบจากกันและกัน (Katz & Kahn, 1978) การบริหารงานวิชาการภายใต้แนวคิดนี้จึงต้องมองในมุมมองที่เป็นองค์รวม โดยพิจารณาปัจจัยทั้งภายในและภายนอก การมองโรงเรียนในฐานะ “ระบบเปิด” (Open System) ช่วยให้ผู้บริหารวางแผนการพัฒนาและการบริหารจัดการที่ครอบคลุม โดยคำนึงถึงปัจจัยนำเข้า (Input) เช่น ครู นักเรียน และสื่อการเรียนการสอน กระบวนการ (Process) เช่น การเรียนการสอนและการนิเทศภายใน และผลลัพธ์ (Output) เช่น ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมถึงผลสะท้อนกลับ (Feedback) เพื่อการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพตามแนวคิดนี้ต้องสร้างความร่วมมือจากทุกฝ่ายในระบบ ทั้งผู้ปกครอง ครู ผู้นำทางวิชาการ และชุมชน ซึ่งจะช่วยผลักดันให้โรงเรียนก้าวสู่ความเป็นเลิศ

2.2 ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership Theory)

การบริหารงานวิชาการในปัจจุบันต้องการผู้นำที่สามารถสร้างแรงบันดาลใจและจูงใจให้ครู บุคลากรทางการศึกษา และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิง

เปลี่ยนแปลงของ Bass (1990) เน้นบทบาทของผู้นำที่มีลักษณะเชิงเปลี่ยนแปลงในการพัฒนาองค์กรผ่านการสร้างแรงจูงใจและส่งเสริมศักยภาพของบุคลากร ผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลงมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

2.2.1 อิทธิพลที่สร้างแรงบันดาลใจ (Inspirational Motivation) กระตุ้นให้บุคลากรมองเห็นวิสัยทัศน์ร่วมและมุ่งมั่นในการทำงาน

2.2.2 อิทธิพลในทางอุดมคติ (Idealized Influence) เป็นแบบอย่างที่ดี มีจริยธรรม และสร้างความเชื่อมั่น

2.2.3 การพิจารณาเป็นรายบุคคล (Individualized Consideration) ส่งเสริมการพัฒนาเฉพาะบุคคล

2.2.4 การกระตุ้นทางปัญญา (Intellectual Stimulation) สนับสนุนการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา

2.3 การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management)

การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์คือกระบวนการที่องค์กรใช้ในการกำหนดทิศทาง วางแผนระยะยาว และดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงปัจจัยภายนอกและภายใน (David & David, 2017) ในบริบทของโรงเรียน การบริหารงานวิชาการเชิงกลยุทธ์หมายถึงการใช้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์เพื่อวางแผนพัฒนา เช่น การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis) เพื่อกำหนดเป้าหมายวิชาการที่ชัดเจน พร้อมกำหนดยุทธศาสตร์และแนวทางปฏิบัติที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน และนโยบายการศึกษาอย่างเหมาะสม กระบวนการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลัก คือ

2.3.1 การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) – การวิเคราะห์บริบทและกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ และเป้าหมาย

2.3.2 การดำเนินกลยุทธ์ (Strategy Implementation) – การจัดสรรทรัพยากรและมอบหมายงานตามแผน

2.3.3 การประเมินผลและควบคุม (Strategy Evaluation and Control) – การติดตามและปรับปรุงกลยุทธ์อย่างต่อเนื่อง

กระบวนการนี้ช่วยให้การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนมีความเป็นระบบ ชัดเจน และยืดหยุ่น สามารถปรับตามบริบทที่เปลี่ยนแปลงได้

2.4 ทฤษฎีการพัฒนานาวิชาชีพครู (Professional Development Theory)

การพัฒนาครูเป็นองค์ประกอบสำคัญในการบริหารงานวิชาการ เนื่องจากครูเป็นผู้ที่มีบทบาทหลักในการถ่ายทอดความรู้และเสริมสร้างการเรียนรู้ของผู้เรียน ทฤษฎีการพัฒนานาวิชาชีพครู (Desimone, 2009) เน้นการเรียนรู้และพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง ทั้งด้านความรู้ทางวิชาการ เทคนิคการสอน การใช้เทคโนโลยี และทักษะด้านจิตวิญญาณของความเป็นครู การพัฒนาครูที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก คือ

2.4.1 เนื้อหาวิชาการที่เข้มข้น (Content Focus) การพัฒนาความรู้เฉพาะด้านที่สอน

2.4.2 การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น (Active Learning) ครูมีโอกาสแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ผ่านกิจกรรมจริง

2.4.3 การเชื่อมโยงกับบริบทการทำงาน (Coherence) สอดคล้องกับหลักสูตรและนโยบายของโรงเรียน

2.4.3 ระยะเวลาและความต่อเนื่อง (Duration) การพัฒนาควรมีระยะเวลาเพียงพอ

2.4.4 การมีส่วนร่วมร่วมกันเป็นกลุ่ม (Collective Participation) ส่งเสริมการทำงานร่วมกันในกลุ่ม การบริหารงานวิชาการที่สนับสนุนการพัฒนาครูอย่างเป็นระบบจะช่วยให้ครูสามารถปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงในโลกการศึกษา ส่งผลให้คุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียนพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผลมากขึ้น

3. การประยุกต์ใช้การบริหารงานวิชาการในโรงเรียน

การบริหารงานวิชาการในโรงเรียนควรพิจารณาองค์ประกอบต่างๆ เช่น การพัฒนาหลักสูตร การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียน การจัดการความรู้ และการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้การบริหารมีคุณภาพและสามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างยั่งยืน โดยในกระบวนการบริหารงานวิชาการนั้นควรมีการสร้างแรงบันดาลใจและแรงจูงใจในตัวบุคลากร ผ่านการสร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและมีการกำหนดเป้าหมายที่สามารถวัดผลได้ การใช้ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลงจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่สามารถนำมาใช้ได้เพื่อเสริมสร้างทักษะและการพัฒนาผู้บริหารและครูในโรงเรียนให้สามารถขับเคลื่อนงานวิชาการไปสู่ความเป็นเลิศ

3.1 การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างเสริมคุณภาพการเรียนการสอน โดยหลักสูตรที่ดีจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและสอดคล้องกับทิศทางการศึกษาของประเทศ หลักสูตรควรมีการออกแบบที่ยืดหยุ่นและสามารถปรับปรุงได้ตามสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงในโลกการศึกษา การปรับปรุงหลักสูตรอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้นักเรียนได้รับการเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสอดคล้องกับทักษะที่จำเป็นในยุคปัจจุบัน

3.2 การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียน

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียนเป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน โดยการสนับสนุนให้นักเรียนตั้งคำถาม แสดงความคิดเห็นสร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมในการอภิปราย การเรียนรู้ที่เกิดจากการมีส่วนร่วมจะช่วยเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ และสามารถกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ การที่นักเรียนสามารถมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ได้จะช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายและน่าสนใจยิ่งขึ้น

3.3 การจัดการความรู้

การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนและการใช้ความรู้ที่มีอยู่ในโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อรวบรวมและเผยแพร่ความรู้ที่สำคัญในโรงเรียน เช่น การจัดทำฐานข้อมูลการเรียนการสอน หรือการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของครูจะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และการพัฒนาทักษะของบุคลากรทางการศึกษา การจัดการความรู้ที่ดีจะส่งผลให้การพัฒนาโรงเรียนเป็นไปในทิศทางที่มีประสิทธิภาพ

3.4 การประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ

การประเมินผลเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการตรวจสอบคุณภาพของการเรียนการสอนและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การใช้เครื่องมือประเมินผลที่หลากหลายและเหมาะสมจะช่วยให้สามารถประเมินได้ทั้งด้านความรู้ ความสามารถ และทักษะที่นักเรียนได้รับจากการเรียนรู้ การใช้ผลการประเมินเป็นข้อมูลในการ

ปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งที่ช่วยให้การบริหารงานวิชาการมีคุณภาพและเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนด

ในกระบวนการบริหารงานวิชาการนี้ การสร้างแรงบันดาลใจและแรงจูงใจในตัวบุคลากรเป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อให้ครูและผู้บริหารมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา การสร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนและกำหนดเป้าหมายที่สามารถวัดผลได้จะช่วยให้ทุกฝ่ายในโรงเรียนมีเป้าหมายร่วมกันและสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลงเป็นเครื่องมือสำคัญในการเสริมสร้างทักษะการบริหารและการพัฒนาครูให้สามารถขับเคลื่อนงานวิชาการของโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศได้ โดยการสนับสนุนผู้นำในการสร้างแรงบันดาลใจ การส่งเสริมการคิดเชิงปัญญา การมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย และการพัฒนาผู้นำให้สามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จ

ด้วยการประยุกต์ใช้แนวทางการพัฒนาหลักสูตร การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของนักเรียน การจัดการความรู้ และการประเมินผลที่มีประสิทธิภาพ โรงเรียนจะสามารถยกระดับคุณภาพการบริหารงานวิชาการ และพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้อย่างยั่งยืน

วิเคราะห์ศักยภาพของการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารงานวิชาการ

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษามีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียน การใช้กลยุทธ์ในการบริหารงานวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งจำเป็นในยุคที่การศึกษามีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างรวดเร็ว แนวคิดและทฤษฎีการบริหารงานวิชาการในปัจจุบันจึงมีหลากหลายแนวทางที่มุ่งเน้นการพัฒนาองค์กรและบุคลากรอย่างมีประสิทธิภาพ หนึ่งในแนวทางที่น่าสนใจและมีศักยภาพในการบูรณาการกับการบริหารงานวิชาการคือ หลักอิทธิบาท 4 จากพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย ฉันทะ (ความพึงพอใจ), วิริยะ (ความเพียรพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจเอาใจใส่), และ วิมังสา (การพิจารณาไตร่ตรอง) หลักอิทธิบาท 4 ได้รับการยอมรับในด้านการเสริมสร้างแรงจูงใจและการพัฒนาทักษะการทำงาน ซึ่งหากนำมาบูรณาการกับการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน อาจช่วยส่งเสริมการทำงานของผู้บริหาร ครู และนักเรียนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพของการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เข้ากับการบริหารงานวิชาการ โดยพิจารณาจากหลักการ, แนวคิด, และทฤษฎีการบริหารงานวิชาการที่มีอยู่ ซึ่งจะช่วยให้เห็นว่าหลักอิทธิบาท 4 สามารถเสริมสร้างการทำงานของโรงเรียนได้อย่างไร และทำให้การบริหารงานวิชาการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1. หลักอิทธิบาท 4 และบทบาทในการบริหารงานวิชาการ

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาใช้ในการบริหารงานวิชาการ โดยมีลักษณะและคุณสมบัติที่สำคัญ ดังนี้

1.1 ฉันทะ (ความพึงพอใจในงาน) หลักการของฉันทะเน้นการมีความรักและพอใจในสิ่งที่ทำ การที่ครูและผู้บริหารมีความรักในวิชาชีพและมีความพึงพอใจในการทำงานจะช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการพัฒนางาน

วิชาการให้มีคุณภาพ ตัวอย่างเช่น การให้การยอมรับและเสริมสร้างความพึงพอใจในการทำงานของครูอาจช่วยกระตุ้นให้ครูมีความมุ่งมั่นในการพัฒนาการสอนและการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น

1.2 วิริยะ (ความเพียรพยายาม) การบริหารงานวิชาการต้องใช้ความเพียรพยายามในการผลักดันการพัฒนาและการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ในโรงเรียน การมีความเพียรพยายามจะช่วยให้ผู้บริหารและครูมีความมุ่งมั่นในการบรรลุเป้าหมายการศึกษาขององค์กร การประยุกต์ใช้หลักวิริยะในการบริหารงานวิชาการจึงช่วยเสริมสร้างความทุ่มเทและการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในทุกด้านของการศึกษา

1.3 จิตตะ (ความตั้งใจเอาใจใส่) การที่ผู้บริหารและครูให้ความสำคัญกับการดูแลนักเรียนและมีความตั้งใจในการพัฒนาการศึกษาจะช่วยส่งเสริมผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ของนักเรียน การนำหลักจิตตะมาประยุกต์ใช้ในการบริหารงานวิชาการจะช่วยให้เกิดการดูแลเอาใจใส่และความรับผิดชอบต่อผลการเรียนของนักเรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาการศึกษาที่ยั่งยืน

1.4 วิมังสา (การพิจารณาไตร่ตรอง) การประเมินผลและการพิจารณาเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาการบริหารงานวิชาการ หลักวิมังสาสามารถนำมาใช้ในการประเมินและพิจารณาผลการดำเนินงานทั้งในด้านการเรียนการสอนและการบริหาร โดยการพิจารณาอย่างรอบคอบและมีวิจารณญาณจะช่วยให้ผู้บริหารสามารถตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพและปรับปรุงการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

2. ศักยภาพของการบูรณาการหลักอริยบท 4 กับการบริหารงานวิชาการ

การบูรณาการหลักอริยบท 4 กับการบริหารงานวิชาการสามารถสร้างความสมดุลระหว่างการบริหารที่มุ่งเน้นทั้งในด้านการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของนักเรียนและการพัฒนาผู้บริหารและครู โดยมีข้อดีที่สำคัญ ดังนี้

2.1 เสริมสร้างแรงจูงใจและความมุ่งมั่นในตัวบุคลากร การบูรณาการหลักอริยบท 4 จะช่วยส่งเสริมให้ผู้บริหารและครูมีความพึงพอใจในการทำงาน (ฉันทะ) และมีความเพียรพยายามในการพัฒนาตนเองและงาน (วิริยะ) ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน

2.2 สร้างบรรยากาศการทำงานที่มีความรับผิดชอบและมีการพิจารณา หลักจิตตะและวิมังสาช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการทำงานที่ผู้บริหารและครูมีความตั้งใจเอาใจใส่และมีการประเมินผลการดำเนินงานอย่างรอบคอบ เพื่อให้มีการปรับปรุงงานได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

2.3 ส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน การประยุกต์ใช้หลักอริยบท 4 ในการบริหารงานวิชาการจะช่วยให้โรงเรียนสามารถพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากการนำหลักธรรมเหล่านี้มาประยุกต์ใช้จะช่วยให้การบริหารงานวิชาการมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียน

การบูรณาการหลักอริยบท 4 เข้ากับการบริหารงานวิชาการเป็นแนวทางที่มีศักยภาพในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน การส่งเสริมความพึงพอใจในการทำงาน (ฉันทะ), ความเพียรพยายาม (วิริยะ), ความตั้งใจเอาใจใส่ (จิตตะ), และการพิจารณา (วิมังสา) จะช่วยให้การบริหารงานวิชาการมีประสิทธิภาพและสามารถส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนได้อย่างยั่งยืน

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาถือเป็นกลไกหลักในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษา ให้บรรลุเป้าหมายตามมาตรฐานการศึกษาแห่งชาติและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในศตวรรษที่ 21 อย่างยั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) ท่ามกลางบริบทการศึกษาที่มีการแข่งขันสูงและความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การบริหารงานวิชาการจำเป็นต้องมีแนวทางที่ชัดเจน ครอบคลุม และตอบสนองต่อเป้าหมายของการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนอย่างรอบด้าน

แนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ โดยมีพื้นฐานจากหลักธรรมและศาสตร์การบริหาร

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ โดยบูรณาการระหว่าง “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” คือ อิทธิบาท 4 (ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา) กับศาสตร์การบริหารการศึกษา ได้แก่ ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership), ทฤษฎีระบบ (Systems Theory) และ การบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการบริหารจัดการงานวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

แนวคิดพื้นฐานของการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ

การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การจัดกระบวนการวางแผน ควบคุม ติดตาม และพัฒนางานทางวิชาการของสถานศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการจัดหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การวิจัย เพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ ตลอดจนการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563) ความเป็นเลิศทางวิชาการ (Academic Excellence) คือ ผลลัพธ์ของการดำเนินงานวิชาการที่บรรลุมาตรฐานทั้งด้านคุณภาพผู้เรียน คุณภาพครู การบริหารจัดการ และการสร้างนวัตกรรมในการเรียนรู้ โดยต้องมีเป้าหมายชัดเจน แผนงานที่เป็นระบบ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน หลักธรรม “อิทธิบาท 4” กับการบริหารงานวิชาการ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต, 2560) อธิบายว่า “อิทธิบาท 4” เป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จ ซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางในการบริหารงานวิชาการได้อย่างเหมาะสม ฉันทะ คือ ความรักและพึงพอใจในการพัฒนาวิชาการของโรงเรียน จะช่วยจูงใจให้ผู้บริหารและครูมุ่งมั่นทำงานอย่างเต็มศักยภาพ

วิริยะ คือ ความเพียรในการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดผล จะนำไปสู่คุณภาพทางวิชาการอย่างแท้จริง จิตตะ คือ ความตั้งใจในการดูแลและเอาใจใส่กระบวนการจัดการเรียนรู้ เป็นแรงขับเคลื่อนให้การบริหารมีทิศทางและบรรลุเป้าหมาย วิมังสา คือ การไตร่ตรอง วิเคราะห์ และประเมินผลอย่างเป็นระบบ ช่วยให้สามารถพัฒนางานวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ศาสตร์การบริหารเพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศทางวิชาการ

การบูรณาการศาสตร์การบริหารเข้ากับหลักธรรมจะทำให้เกิดแนวทางที่เป็นระบบและสามารถวัดผลได้ โดยพิจารณาองค์ความรู้สำคัญจากศาสตร์การบริหาร ดังนี้

1. ภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Bass, 1990) ส่งเสริมให้ผู้บริหารมีวิสัยทัศน์ สร้างแรงบันดาลใจ และพัฒนาศักยภาพของครู ซึ่งสอดคล้องกับหลัก “ฉันทะ” และ “วิริยะ”

2. ทฤษฎีระบบ (Katz & Kahn, 1978) มองสถานศึกษาเป็นองค์กรที่มีองค์ประกอบย่อยที่สัมพันธ์กัน ทำให้การจัดการวิชาการเป็นระบบและมีการบูรณาการอย่างมีประสิทธิภาพ

3. การบริหารเชิงกลยุทธ์ (Mintzberg, 1994) วางแผนกลยุทธ์ที่ชัดเจน มีการประเมินความเสี่ยง วิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อน เพื่อขับเคลื่อนงานวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการบริหารงานวิชาการให้บรรลุความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องอาศัยแนวทางที่ผสมผสานทั้งหลักการทางวิชาการและหลักคุณธรรมจริยธรรมในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำ หลักกฏีบาบท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่เน้น “แรงจูงใจและกระบวนการทำงานเพื่อความสำเร็จ” มาประยุกต์ใช้ร่วมกับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่ ตารางด้านล่างได้นำเสนอกรอบแนวทางการบูรณาการองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการ กับ หลักธรรม และ แนวทางเชิงบริหาร อย่างเป็นระบบ เพื่อแสดงให้เห็นว่าแต่ละหลักธรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารด้านใด และมีแนวทางเชิงปฏิบัติอย่างไรบ้าง

ตารางที่ 1 แนวทางการบูรณาการการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ

องค์ประกอบ	หลักธรรม	แนวทางเชิงบริหาร	เชื่อมโยงกับทฤษฎี
แรงจูงใจ	ฉันทะ	ส่งเสริมวิสัยทัศน์ร่วม จัดเวทีแสดงผลงาน สร้างวัฒนธรรมองค์กรเชิงบวก	ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)
ความมุ่งมั่น	วิริยะ	สร้างแผนพัฒนาครูแบบต่อเนื่อง มอบหมายภารกิจอย่างมีเป้าหมาย	ทฤษฎีการบริหารเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management)
ความเอาใจใส่	จิตตะ	นิเทศ ติดตามอย่างใกล้ชิด ใช้ PLC และโค้ชชิ่ง	ทฤษฎีระบบ (Systems Theory)
การไตร่ตรอง	วิมังสา	ประเมินผลและสะท้อนผลการปฏิบัติงาน พร้อมวางแผนปรับปรุง	ทฤษฎีการพัฒนาวิชาชีพครู (Professional Development Theory)

1. แรงจูงใจ (ฉันทะ) หมายถึง การบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพควรเริ่มจากการสร้าง “ฉันทะ” หรือแรงจูงใจภายในให้แก่ครูและบุคลากร โดยส่งเสริมให้ทุกคนมีเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ผ่านการแสดงผลงาน สร้างแรงบันดาลใจ และปลูกฝังวัฒนธรรมเชิงบวกในองค์กร เพื่อให้เกิดความรักและภาคภูมิใจในวิชาชีพ

2. ความมุ่งมั่น (วิริยะ) หรือความเพียร หมายถึง คุณลักษณะสำคัญของผู้นำที่ประสบความสำเร็จ การสร้างแผนพัฒนาครูแบบต่อเนื่องและการมอบหมายภารกิจที่สอดคล้องกับศักยภาพของแต่ละคน จะช่วยกระตุ้นความตั้งใจและความรับผิดชอบในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ

3. ความเอาใจใส่ (จิตตะ) หมายถึง ความตั้งใจจริงและการใส่ใจในสิ่งที่ทำ ซึ่งสะท้อนในบทบาทของผู้บริหารที่ต้องนิเทศ ติดตามงานของครูอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งใช้เครื่องมือสมัยใหม่ เช่น PLC (Professional Learning Community) และการโค้ชชิ่ง (Coaching) เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะของครูอย่างมีประสิทธิภาพ

การไตร่ตรอง (วิมังสา) หมายถึง การบริหารเชิงคุณภาพต้องมีการประเมินผลและสะท้อนผลการดำเนินงานอย่างรอบด้าน “วิมังสา” ส่งเสริมให้ผู้บริหารและครูพิจารณาผลการดำเนินงานของตนเอง วิเคราะห์จุดแข็งและจุดที่ควรปรับปรุง พร้อมวางแผนการพัฒนาในรอบถัดไปอย่างมีระบบ

การประยุกต์ใช้ หลักธรรมอิทธิบาท 4 ร่วมกับแนวทางการบริหารเชิงวิชาการช่วยเสริมสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาศักยภาพภายในของบุคลากร กับการจัดการเชิงระบบในโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ “ฉันทะ” ช่วยสร้างแรงจูงใจ “วิริยะ” ส่งเสริมความมุ่งมั่น “จิตตะ” เพิ่มความใส่ใจในรายละเอียด และ “วิมังสา” ผลักดันการประเมินผลเพื่อพัฒนาอย่างยั่งยืน หากโรงเรียนสามารถหลอมรวมหลักธรรมเหล่านี้เข้ากับแนวทางการบริหารที่ชัดเจน ย่อมมีศักยภาพที่จะก้าวสู่ “ความเป็นเลิศทางวิชาการ” ได้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ส่งเสริมการพัฒนาผู้นำสถานศึกษาที่สามารถบูรณาการหลักธรรมกับศาสตร์การบริหารได้
2. จัดทำหลักสูตรพัฒนาครูโดยใช้ “อิทธิบาท 4” เป็นฐานคิดร่วมกับการบริหารจัดการที่เป็นระบบ
3. จัดตั้งกลไกพิเศษภายในที่เน้น “การคิด วิเคราะห์ และปรับปรุง” อย่างต่อเนื่อง (วิมังสา)

แนวทางการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศที่บูรณาการระหว่างหลักธรรม “อิทธิบาท 4” และศาสตร์การบริหารสมัยใหม่ เช่น ภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง ทฤษฎีระบบ และการบริหารเชิงกลยุทธ์ มีศักยภาพในการพัฒนางานวิชาการให้มีคุณภาพสูง ตอบสนองต่อเป้าหมายการศึกษาแห่งชาติและการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ได้อย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ด้านการบริหารงานวิชาการเชิงบูรณาการในบริบทของสถานศึกษา

การบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ไม่สามารถอาศัยเพียงแนวทางดั้งเดิมที่มุ่งเน้นการจัดการภายในเฉพาะด้านใดด้านหนึ่งอีกต่อไป สถานศึกษายุคใหม่เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากบริบททางเทคโนโลยี สังคม เศรษฐกิจ และค่านิยมของผู้เรียนและผู้ปกครอง ส่งผลให้การบริหารวิชาการต้องมีลักษณะ “เชิงบูรณาการ” ที่เชื่อมโยงทั้งศาสตร์และศิลป์ องค์ความรู้และคุณธรรม เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่สมดุลและยั่งยืน (Fullan, 2007; สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างต้นแบบองค์ความรู้ (Knowledge Model) สำหรับการบริหารงานวิชาการเชิงบูรณาการที่สามารถปรับใช้ได้กับบริบทของสถานศึกษาร่วมสมัย โดยผสมผสานแนวคิดจาก ศาสตร์การบริหาร, หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (อิทธิบาท 4) และ แนวคิดการเรียนรู้เพื่อศตวรรษที่ 21 เพื่อให้สามารถพัฒนาโรงเรียนสู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน

แนวคิดและกรอบองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศนั้นไม่เพียงแต่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงวิชาการเท่านั้น แต่ยังคงคำนึงถึงการสร้างระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพและมีการพัฒนาคุณภาพของการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โมเดลการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศจึงเป็นการผสมผสานของหลาย ๆ แนวคิดที่สำคัญ

เช่น แนวคิดการบริหารงานวิชาการ, หลักอิทธิบาท 4, และศาสตร์การบริหารร่วมสมัย ซึ่งทั้งหมดนี้จะทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดการพัฒนาความเป็นเลิศในด้านการศึกษาก้าวหน้าการบริหารที่มีระบบและมีเป้าหมายที่ชัดเจน

1. แนวคิดการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศตามแนวคิดของ Mintzberg (1994) และ สพฐ. (2563) ระบุว่า การบริหารงานวิชาการต้องครอบคลุม 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1.1 การพัฒนาหลักสูตรคือ การออกแบบและพัฒนาหลักสูตรที่มีความทันสมัยและตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในยุคปัจจุบัน

1.2 การจัดการเรียนรู้ การวางแผนและบริหารจัดการการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

1.3 การวัดและประเมินผลการวัดผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีมาตรฐานและเป็นธรรม

1.4 การพัฒนาครูและบุคลากร การส่งเสริมให้ครูและบุคลากรทางการศึกษามีทักษะและความรู้ที่ทันสมัย เพื่อให้สามารถสร้างการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ

การบริหารงานวิชาการที่ครอบคลุมทั้ง 4 ด้านนี้จะช่วยให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นเลิศได้ โดยไม่เพียงแต่การมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนาองค์ประกอบทั้งหมดที่สนับสนุนการเรียนรู้ในระยะยาวด้วย

2. หลักอิทธิบาท 4 กับการบริหารการศึกษา

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารการศึกษาช่วยเสริมสร้างทัศนคติที่ดีและมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน ซึ่งได้แก่

ฉันทะ (ความรักและพึงพอใจในงาน) หมายถึง ผู้บริหารและครูต้องมีความรักและพึงพอใจในการทำงาน เพื่อส่งเสริมให้ทุกฝ่ายมุ่งมั่นในการพัฒนาองค์กรและการเรียนการสอน

วิริยะ (ความเพียรในการดำเนินงาน): ความพยายามในการพัฒนาและปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพและมีผลสัมฤทธิ์สูงสุด

จิตตะ (ความตั้งใจใฝ่ใจต่อภารกิจ) หมายถึง ความตั้งใจและใส่ใจในงานและภารกิจเพื่อให้เกิดผลดีต่อการพัฒนาองค์กรและผู้เรียน

วิมังสา (การวิเคราะห์ ประเมิน และปรับปรุงอย่างมีเหตุผล) หมายถึง การใช้ปัญญาและการพิจารณาผลการดำเนินงานเพื่อทำการปรับปรุงหรือพัฒนาอย่างมีเหตุผลและเหมาะสม

การนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการบริหารงานวิชาการจะช่วยสร้างแรงบันดาลใจและแนวทางในการพัฒนาองค์กรการศึกษาที่มีความยั่งยืนและมีคุณภาพสูง

3. ศาสตร์การบริหารร่วมสมัย

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศต้องพิจารณาแนวทางการบริหารที่สอดคล้องกับแนวโน้มการบริหารร่วมสมัย ซึ่งประกอบด้วย

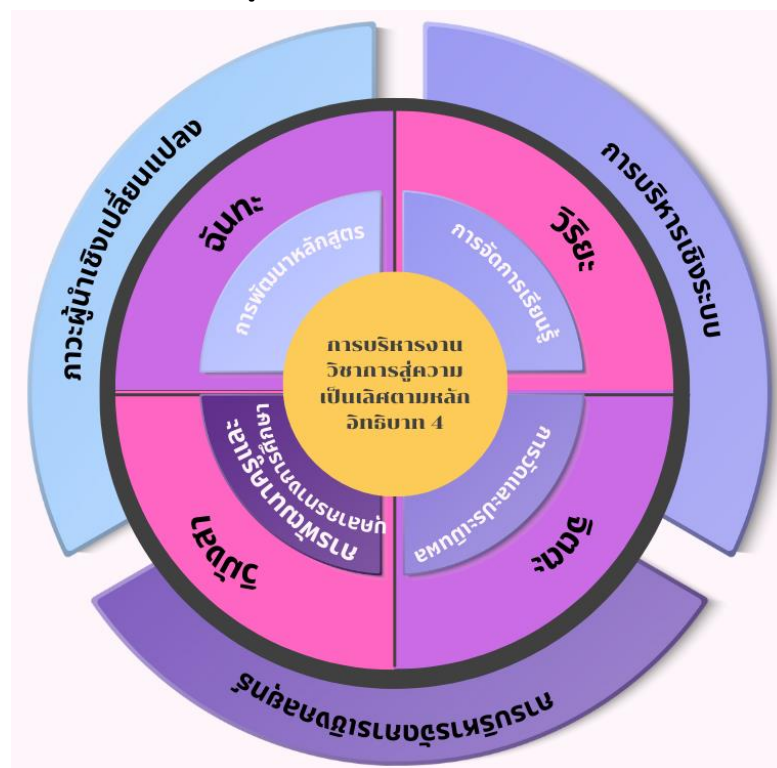
1. ภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) หมายถึง การส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีในวิสัยทัศน์และการปฏิบัติ โดยผู้นำจะเป็นแรงขับเคลื่อนให้ผู้บริหาร ครู และบุคลากรมีส่วนร่วมในการพัฒนาและขับเคลื่อนองค์กรการศึกษา

2. การบริหารเชิงระบบ (Systems Thinking) หมายถึง การมองสถานศึกษาเป็นระบบที่ต้องมีการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม โดยระบบการศึกษาต้องปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอก

3. การบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management) หมายถึง การวางแผนระยะยาวที่มีกลยุทธ์ชัดเจนและสามารถวัดผลได้ โดยเน้นที่การตั้งเป้าหมายที่สามารถวัดผลได้ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลสำเร็จตามที่ตั้งใจ

การนำแนวทางเหล่านี้มาใช้ร่วมกันจะทำให้การบริหารงานวิชาการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถผลักดันสถานศึกษาให้เป็นองค์กรที่มีความเป็นเลิศทางการศึกษาได้ในที่สุด

โมเดลการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศที่ผสมผสานแนวคิดการบริหารงานวิชาการ, หลักอิทธิบาท 4 และศาสตร์การบริหารร่วมสมัยจะช่วยเสริมสร้างการบริหารการศึกษาที่มีความยั่งยืน โดยการใช้หลักธรรมในการพัฒนาทัศนคติของบุคลากร และการนำการบริหารเชิงระบบและกลยุทธ์มาใช้ในการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้สถานศึกษาสามารถพัฒนาคุณภาพการศึกษาจนสามารถบรรลุเป้าหมายของความเป็นเลิศได้อย่างแท้จริง ดังรูปภาพประกอบดังนี้

ภาพที่ 1 การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ ตามหลักอิทธิบาท 4

ข้อเสนอเชิงปฏิบัติในการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศ

จากการศึกษาถึงโมเดลการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศที่ผสมผสานแนวคิดการบริหารงานวิชาการ, หลักอิทธิบาท 4 และศาสตร์การบริหารร่วมสมัยแล้ว พบว่า การบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิภาพและสามารถผลักดันให้เกิดความเป็นเลิศได้ต้องการการดำเนินงานที่เป็นระบบและมีการบูรณาการหลายๆ ด้านเข้าด้วยกัน เพื่อส่งเสริมพัฒนาการศึกษาอย่างยั่งยืน ดังนั้น ข้อเสนอเชิงปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ได้จริงมีดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตรที่ทันสมัยและตอบสนองความต้องการ ควรมีการทบทวนและปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาตามกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมและเทคโนโลยี เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและตลาดแรงงานในปัจจุบัน จัดตั้งคณะทำงานหรือคณะกรรมการเพื่อทำการสำรวจความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น นักเรียน ผู้ปกครอง และผู้ประกอบการในอุตสาหกรรม เพื่อนำข้อมูลมาใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรให้มีความทันสมัยและตรงกับความต้องการในอนาคต

2. การจัดการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียนและการใช้เทคโนโลยีในการช่วยเสริมการเรียนการสอน ใช้แนวทางการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น การเรียนรู้แบบโครงงาน การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) และการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามความสะดวก เช่น ระบบการเรียนการสอนออนไลน์และการสอนผ่านคลิปปวีดีโอ

3. การวัดและประเมินผลที่มีมาตรฐาน การประเมินผลการเรียนรู้ควรมีความโปร่งใส ยุติธรรม และสามารถวัดผลได้ในหลายมิติ ไม่เพียงแต่การทดสอบทางวิชาการ ใช้เครื่องมือการประเมินที่หลากหลาย เช่น การประเมินจากผลงาน (Portfolio Assessment), การประเมินด้วยการสะท้อนผลการเรียนรู้ (Self-Assessment), และการใช้ข้อสอบที่เน้นการคิดวิเคราะห์มากกว่าการท่องจำ

4. การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา พัฒนาศักยภาพของครูและบุคลากรทางการศึกษาผ่านการอบรมและการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเทคนิคการสอนใหม่ ๆ และการพัฒนาทักษะทางด้านดิจิทัล จัดการอบรมหรือเวิร์กช็อปที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะการสอนในรูปแบบใหม่ เช่น การใช้เครื่องมือดิจิทัลในการสอน การจัดการชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการสร้างชุมชนการเรียนรู้ที่มีการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างครู

5. การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารการศึกษา ควรให้ความสำคัญกับการสร้างทัศนคติที่ดีในองค์กรการศึกษา โดยนำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ในการพัฒนาบุคลากรและสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี ผู้นำการศึกษาควรเป็นตัวอย่างในการแสดงความรักในงาน (ฉันทะ), ความพยายามในการพัฒนางาน (วิริยะ), ความมุ่งมั่นในภารกิจ (จิตตะ), และการใช้เหตุผลในการตัดสินใจ (วิมังสา) ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความร่วมมือและความมุ่งมั่นในการพัฒนาการศึกษาให้มีคุณภาพ

6. การพัฒนาและการส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง ผู้บริหารสถานศึกษาควรเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจน และสามารถกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดี ผู้นำการศึกษาควรจัดเวทีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นครู นักเรียน หรือผู้ปกครอง เพื่อร่วมกันกำหนดทิศทางในการพัฒนาองค์กร

7. การบริหารเชิงระบบและการวางแผนกลยุทธ์ การบริหารการศึกษาควรมองสถานศึกษาเป็นระบบที่มีองค์ประกอบหลายๆ ด้านที่ต้องทำงานร่วมกันและตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ใช้แนวคิดการบริหารเชิงระบบในการวางแผนกลยุทธ์ เช่น การวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน การตั้งเป้าหมายที่ชัดเจน และการพัฒนาแผนการดำเนินงานที่สามารถติดตามและวัดผลได้

8. การวัดผลและการปรับปรุงการบริหารตามกลยุทธ์ การบริหารการศึกษาควรมีการประเมินผลอย่างต่อเนื่องเพื่อตรวจสอบความสำเร็จของการดำเนินงานและปรับปรุงกลยุทธ์ตามผลลัพธ์ที่ได้รับ สร้างระบบการติดตามผลที่มีความชัดเจน เช่น การประเมินผลการปฏิบัติงานประจำปี การประเมินผลการพัฒนาหลักสูตร และการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนและผู้ปกครอง

สรุป

การบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศจำเป็นต้องอาศัยการประยุกต์ใช้หลายแนวคิดในการพัฒนาองค์การการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การพัฒนาครู และการใช้หลักอิทธิบาท 4 รวมถึงการบริหารที่ใช้ระบบและกลยุทธ์อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อทำได้ครบถ้วนและสมบูรณ์ จะส่งผลให้สถานศึกษามีความเป็นเลิศในด้านการศึกษาอย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *แนวทางการพัฒนาคุณภาพการศึกษาโดยใช้สถานศึกษาเป็นฐาน*.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. มหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2560). *พุทธศาสนากับพัฒนามนุษย์*. ธรรมสาร.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). *แนวทางการบริหารจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. สำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). *รายงานสภาวะการศึกษาไทย*. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

Bass, B. M. (1990). From transactional to transformational leadership: Learning to share the vision. *Organizational Dynamics*, 18(3), 19–31.

Burns, J. M. (1978). *Leadership*. Harper & Row.

Bush, T. (2011). *Theories of Educational Leadership and Management* (4th ed.). Sage.

Darling-Hammond, L. (2006). *Powerful teacher education: Lessons from exemplary programs*. Jossey-Bass.

David, F. R., & David, F. R. (2017). *Strategic management: A competitive advantage approach, concepts and cases* (16th ed.). Pearson.

- Desimone, L. M. (2009). Improving impact studies of teachers' professional development: Toward better conceptualizations and measures. *Educational Researcher*, 38(3), 181–199.
- Fullan, M. (2007). *The new meaning of educational change* (4th ed.). Teachers College Press.
- Fullan, M. (2001). *Leading in a culture of change*. Jossey-Bass.
- Katz, D., & Kahn, R. L. (1978). *The social psychology of organizations* (2nd ed.): Wiley.
- Mintzberg, H. (1994). *The Rise and Fall of Strategic Planning*. Free Press.
- Stufflebeam, D. L., & Shinkfield, A. J. (2007). *Evaluation theory, models, and applications*. Jossey-Bass.
- UNESCO. (2017). *Education for sustainable development goals: Learning objectives*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.